

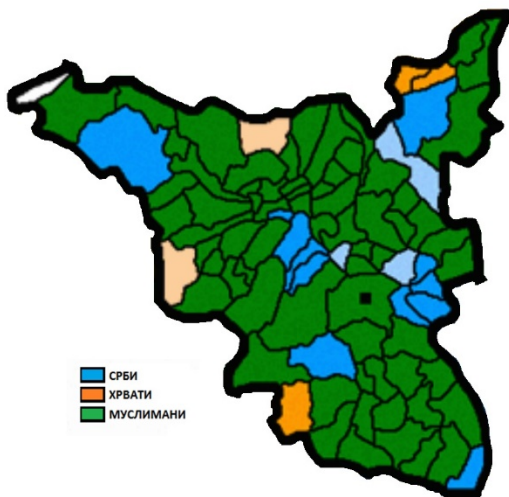
СТРАДАЊЕ СРБА У ОПШТИНИ ВИСОКО 20. 6. 1992. ГОДИНЕ

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ И ЕТНИЧКИ САСТАВ СТАНОВНИШТВА ВИСОКОГ

Општина Високо се налази у централном дијелу Босне и Херцеговине. Граничи се са општинама: Какањ, Вареш, Брежа, Илијаш, Илиџа, Кисељак и Бусовача. Површина општине износи 233,62 km². Општина је 1991. године била састављена од 88 насељених мјеста: Арнаутовићи, Баре, Бешићи, Бискупићи, Брадве, Брезовик, Буџи, Булчићи, Бузић Махала, Бузићи, Велико Чајно, Веруша, Видовићи, Вилењак, Високо, Врела, Гиње, Годуша, Горани, Горња Вратница, Горња Зимча, Горње Моштре, Град, Грајани, Грђевац, Даутовци, Добриње, Добро, Добро Село, Дол, Долипоље, Долови, Доња Вратница, Доња Зимча, Доње Моштре, Двор, Загорице, Загорница, Збиље, Јелашје, Калићи, Калотићи, Коложићи, Конџило, Копачи, Кула Бањер, Лијешево, Лисово, Лозник, Лужница, Мали Трновци, Мало Чајно, Мауровићи, Младош, Мухашиновићи, Мулићи, Околишће, Орашац, Озраковићи, Паљике, Подвињци, Подвиње, Поклечићи, Поријечани, Радиновићи, Рајчићи, Рамадановци, Ратковци, Сеоча, Смршница, Срхиње, Ступарићи, Свињарево, Таукчићи, Топузово Поље, Трамошњак, Тујлићи, Тушњићи, Ћатићи, Упорац, Уворићи, Хаџићи, Хлапчевићи, Чакаловићи, Чекрчићи, Чифлук, Џиндићи, Шошње.¹

Географски положај општине Високо

Етнички састав становништва општине
Високо
према попису из 1991. године.

Према резултатима пописа из 1991. године Високо је имало 46.160 становника, а национална структура је била следећа: Срби 7.471 (16,2%), муслимани 34.373 (74,5%), Хрвати 1.872 (4,1%) и остали 2.444 (5,3%).

Након потписивања Дејтонског мировног споразума општина Високо је у цјелини припала Федерацији БиХ. Према резултатима пописа из 2013. године у Високом живи укупно 39.938 становника, од чега је Срба 286 (0,7%), Бошњака 36.697 (91,9%), Хрвата 576 (1,4%) и остали 2.379 (6%).²

¹ Доступно на: <http://www.statistika.ba/?show=11#link132>, посјећено 27.05.2022. године.

² Исто.

ОПИС ДОГАЂАЈА

До почетка политичких превирања у БиХ, 1990. године, становништво општине Високо живјело је складно бавећи се свакодневним пословима и размирица на основу етничке припадности није било. Тадашња мјештанка Калотића, Митра Мићановић је свједочила да су се Срби и муслимани међусобно уважавали и да су се посјећивали и учествовали у породичним слављима итд.³ Међутим, с повратком вишестраначја долази до стварања тензија између Срба и муслимана у општини Високо. Као и у остатку БиХ муслимани су отворено исказивали непријатељски став према припадницима ЈНА, као и према Србима на том подручју. Срби су због учесталих пријетњи напуштали своја радна мјеста у Високом и најчешће се одсељавали из самог града у села са српском већином или према Србији.⁴

Још у априлу 1992. године у Високом се у касарни ЈНА, „Ахмет Фетахагић“ формира логор за Србе. Хапшења су интензивирани у мају, а тада је и касарна „Мајевица“, такође, претворена у логор. Управо су у тим логорима заробљени Срби преживјели велику физичку и психичку тортуру и малтретирање, а неколицина њих је и преминула након тих мучења. Тако је Светомир (Бориша) Вујисић⁵ заробљен и одведен у логор „Ахмет Фетахагић“ 2. јуна, гдје је мучен, а од посљедица мучења је преминуо 6. јуна 1992. године. Сличну судбину је имао и Слободан (Видоја) Гогич⁶ који је заробљен 16. јуна и доведен у логор „Ахмет Фетахагић“, а након мучења преминуо је 18. јуна.

Управо због наведених пријетњи и хапшења Срби су се, у насељима у којима су имали већину, попут села Калотићи, Доња Зимча, Мухашиновићи, као и у српским засеоцима Горње Зимче, Топузовог Поља, Мауровића итд., организовали у сеоске страже и током ноћи дежурани на прилазима селима.⁷ Такође, било је покушаја договора са представницима муслимана из Високо око међусобног ненападања. Ипак, ти преговори нису уродили плодом, а представници муслимана се нису либили да чак и запријете Србима. Такав примјер наводи Бошко Раковић из села Паљике, који је учествовао у преговорима 15./16. јуна на стадиону у Паљикама, када су се састали с представницима муслимана који су им тражили да Срби или предају оружје или уђу у састав тзв. ТО РБиХ, што су Срби одбили. Тада им је вођа муслиманске делегације изјавио да размисле пар дана и да им је „сваки минут дугачак“.⁸

Због неуспјеха преговора Срби су на прилазима својим селима поставили барикаде са стражама да би тако онемогућили улазак у села наоружаних муслиманских формација.⁹ Поред тога, због лакше

³ Записник о саслушању свједока Митре Мићановић, Основни суд у Козарској Дубици, број: Кри 14/97 од 9. 3. 1997. године.

⁴ Записник о саслушању свједока Саве Глишића, Основни суд у Зворнику, број: Кри – 31/95 од 22. 1. 1995. године.

⁵ ID: 632.

⁶ ID: 17511.

⁷ Записник о саслушању свједока Саве Глишића, Основни суд у Зворнику, број: Кри – 31/95 од 22. 1. 1995. године.

⁸ Записник о саслушању свједока Бошка Раковића, Основни суд у Зворнику, број: Кри 163/94 од 24. 12. 1994. године.

⁹ Записник о саслушању свједока Саве Глишића, Основни суд у Зворнику, број: Кри – 31/95 од 22. 1. 1995. године.

одбране у случају напада Срби су се морали иселити из неких удаљених заселака. Један од организатора одбране Живорад Дабић је то описао: „Увидјели смо да се нећемо моћи одбранити на широком простору уколико дође до напада. Зато смо смањили основицу за одбрану – пресељавањем становништва из појединих заселака у друга села. Тако смо један дио становништва преселили из Радовља на Пућиште, из Добриња и Порјечана у Горњу и Доњу Зимчу, из Топузовог Поља у Бискупиће. Исто тако, прије напада на Горњу Зимчу људи су ишли на Местовце, а из Горњег Моштра по ноћи су долазили у Зимчу. Са Дубрава су преслили у Бискупиће.“¹⁰

Већ 19. јуна започела је организована акција хапшења Срба у Високом. Званичан циљ ове акције био је одузимање „нелегалног оружја“ од Срба.¹¹ Међутим, као што се испоставило тог дана и дан касније у истој акцији ширег обима, циљ је био хапшење, прогон или убиства Срба у општини Високо.

Тога дана убијен је замјеник јавног тужиоца у Високом, Драган Радивојевић. Наиме, припадници тзв. Армије БиХ дошли су пред његову породичну кућу и том приликом ухапсили сина од Драгановог стрица, Младена Радивојевића.¹²

Затим је неколико припадника тзв. Армије БиХ ушло у Драганову кућу и један од њих је примјетио да у једној соби, иза тросједа, чучи једна мушка особа. Један војник му је наредио да устане, а након што то Драган није учинио исти војник је испалио два хица из пушкомитраљеза у зид. Након тога Драган устаје и бјежи у дневни боравак, а за њим је ишао поменути војник који је на вратима дневног боравка у Драгана испалио више хитаца, нанијевши му пет простијелних рана.¹³

Након што је зачула хице и Драганове ријечи „јој, мајко, шта ми урадисте“ Драганова супруга, Бранка, је потрчала са спрата, гдје је претходно била скривена са дјецом, према приземљу куће и тада је видјела Драганово тијело у локви крви и четири муслиманска војника око њега. Тада је Драган још увијек био жив и тражио је да пије воде што му је Бранка и дала. Недуго затим дошла је хитна помоћ која је одвезла Драгана у болницу, али је он у истој преминуо од посљедица рањавања.¹⁴

¹⁰ РЦИРЗ, Изјава Живорада Дабића од 05.03.2010. године.

¹¹ Првостепена пресуда Кантоналног суда у Зеници у предмету против Едина Семића, број: 004-0-К-06-000 019 од 26. 3. 2007. године.

¹² Записник о саслушању свједока Бранке Радивојевић, Основни суд у Бањој Луци – одјељење у Котор Варошу, број: Кри 13/95 од 7. 9. 1995. године.

¹³ Првостепена пресуда Кантоналног суда у Зеници у предмету против Едина Семића, број: 004-0-К-06-000 019 од 26. 3. 2007. године.

¹⁴ Записник о саслушању свједока Бранке Радивојевић, Основни суд у Бањој Луци – одјељење у Котор Варошу, број: Кри 13/95 од 7. 9. 1995. године.

Драган Радивојевић

Синхронизован напад на српска села општине Високо започео је у јутарњим часовима, 20. јуна 1992. године. Као и дан раније, наводно, акција је имала за циљ „разоружавање становништва које је имало `нелегално оружје`, као и деблокаду града Високог, а у акцији су учествовале јединице ТО Високо и батаљон из Зенице.“¹⁵

Напад на српска села општине Високо изводиле су три групе тзв. Армије БиХ, пошто је напад био извођен из три правца. Једна група припадника тзв. Армије БиХ на чијем је челу био Нисет Рамић звани Минђуша ушла је у село Хлапчевиће гдје је извршила заробљавање Срба из тог села. У својој породичној кући у Хлапчевићима тог јутра је био Зоран Дамјановић заједно са својим оцем Славком и мајком Даницом. Управо је он свједочио да је око 6.30 часова ујутру неко почео да лупа на врата њихове куће. Након што је отворио врата угледао је групу наоружаних, униформисаних, војника који су им одмах наредили да изађу испред куће тражећи оружје од њих. Након заробљавања војници су им повезали руке на леђима конопцем те их повели у правцу сусједних кућа комшија Сретка Масала и Неђе Ристића. Тада су заробили и Сретка Масала, а из куће Неђе Ристића су заробили Жељка Ристића и његову мајку Душанку. Потом су их у колони упутили према Омладинском дому у селу. Они су били једно иза другог, а око колоне су били припадници тзв. Армије БиХ. Недуго затим заробљеним српским цивилима је наређено да скрену с пута у правцу куће Суада Капе, а након што су то и урадили наређено им је да се построје уз зид поменуто куће. Командир групе тзв. Армије БиХ која је заробила поменуто Србе, Нисет Рамић звани Минђуша, наредио је Жељку Ристићу да изађе из постројене групе заробљених Срба те је од њега захтијевао да му каже гдје се налази наоружање и гдје су минска поља према сусједним селима. Док се кретао према њему Жељко је одговорио да не зна након чега га је Нисет Рамић убио на лицу мјеста испаливши рафал из аутоматске пушке у њега. Одмах по убиству Жељка Ристића Нисет је запуцао и на остале заробљене српске цивиле. Тада је Зоран Дамјановић пао унапријед, а његова мајка је пала до њега и недуго затим је преминула.¹⁶

¹⁵ Првостепена пресуда Суда БиХ у предмету против Нисета Рамића, број: X-KR-06/197 од 17. 7. 2007. године, стр. 13.

¹⁶ Исто, стр. 15.

Поред Зорана Дамјановића стријељање је преживио и Сретко Масал и он је навео да им је приликом отварања ватре Нисет Рамић псовао „четничку мајку“. Након што су сви попадали послје рафала који је Нисет испалио, неко од присутних војника тзв. Армије БиХ му је сугерисао „ено, онај се врти“ да би се Нисет окренуо и испалио још један рафал по српским цивилима. Послје тога су се припадници тзв. Армије БиХ удаљили с тог мјеста.¹⁷

На лицу мјеста били су убијени Жељко и Душанка Ристић као и Даница Дамјановић, док су Славко и Зоран Дамјановић као и Сретко Масал били рањени. Сретко Масал је први устао и побјегао према једној ливади, док су Зорана и његовог оца Славка збринуле комшије Суад Капо и Осман и његов син Абид Капо. Они су им пружили прву помоћ тако што су им превели ране и одмах су позвали хитну помоћ. Суад Капо је свједочио да је возило хитне помоћи из Високог стигло након пола сата те су Славко и Зоран превезени у Дом здравља у Високом, а одатле су упућени у болницу у Зеницу на даље лијечење. Међутим, на путу до зеничке болнице Славко је подлегао рањавању. Зоран је у болници остао шест дана, да би одатле био пребачен у КПД Зеница гдје је био затворен све до 31. октобра 1992. године.¹⁸

Заједно са још неколико рањених Срба Зоран је био смјештен у посебно одјељење болнице у Зеници на чијим је вратима писало „четничка соба“. У болници су се тада налазили и рањеници тзв. Армије БиХ који су долазили до собе у којој је био Зоран и остали рањени Срби и том приликом су их тукли штакама и другим предметима које су имали.¹⁹

Убијени супружници Славко и Даница Дамјановић

Сретко Масал је био погођен у мишић десне руке, а након што се био удаљио са мјеста стријељања чуо је да га дозива комшија Незир Мушинбеговић. Недуго потом дошли су и Мухарем и Кемал

¹⁷ Исто, стр. 17.

¹⁸ Исто, стр. 16 и 18.

¹⁹ Записник о саслушању свједока Зорана Дамјановића, Основни суд у Бањој Луци, број: Кри 69/95 од 3. 3. 1995. године.

Карахоџа који су му превили рану и одвезали га.²⁰ Послије тога Сретка су одвели припадници СЈБ Високо на испитивање у полицију. Он је у полицијској станици у Високом остао до касних вечерњих часова када је пребачен у затвор полицијске станице, да би сутрадан био одведен у у затвор у једну приватну кућу у Доњој Зимчи, гдје је била затворена једна група Срба. Сретко је након седам дана проведених у том затвору успио да побјегне и пребаци се на територију Илијаша.²¹

Поред овог злочина истог дана се у селу Колошићи десило још један злочин који су починили припадници тзв. Армије БиХ. Наиме, тога дана је убијено шест српских цивила из породице Вуковића из Колошића. Једини преживјели био је Неђо Вуковић и захваљујући њему познато је на који начин су убијени његови родитељи и браћа.²² Према његовом свједочењу, напад на српска села је започео око 5.30 часова, а он се тада налазио у својој кући након што се вратио са дежурства у селу. Међутим, иако су одјекивале детонације и чула се пуцњава у сусједним селима Зимча и Пућишће, припадници тзв. Армије БиХ нису нападали на Колошиће. У тим јутарњим часовима до њихове куће је свратио њихов комшија, муслиман, који је био кренуо у Високо на пијаци, али су га муслимански војници вратили назад. Неђо Вуковић даље наводи: „Тај комшија је навратио у наше двориште и попио кафу с мојим оцем и мајком, а затим отишао својој кући. У нашем селу се ништа није дешавало до око 14 часова, док се из правца осталих српских насеља и даље чула пуцњава и детонација. Након ручка, отац, братић Миодраг и ја смо изашли у двориште и договарали се шта даље да радимо. Предложио сам им да ми, мушкарци из породице Вуковић, одемо до центра села, али је отац тражио да претходно нахранимо стоку у штали.“²³

Након што су отишли у шталу Неђо се попео на сијено како би га набацао оцу који је био у штали и распоређивао сијено које је Неђо бацао. Док су они то радили у њихово двориште је ушла једна група наоружаних војника и неколико њих се упутило према штали након чега су упитали Неђиног оца, Бошка, да им каже чија је то кућа. Бошко им је одговорио да је то његова кућа, а онда су га упитали „гдје су четници и њихови положаји“ на шта је он рекао да ту нема никаквих четника. Из штале су извели Бошка Вуковића у двориште, а за то вријеме Неђо је и даље био у штали на сијену и одатле је посматрао ситуацију у дворишту. „Одатле сам видио да се у дворишту нашло око 20 муслиманских војника са шљемовима на глави и лицима маскираним разним бојама. У међувремену су војници видјели мог брата Рајка, који је излазио из своје штале, и позвали га да дође код њих. Како је Рајко посљедњих десет година његовао браду они су га назвали `окорјелим четником` и рекли су да баш њега траже. Из куће је изашао и Рајков син, Миодраг, па су и њега позвали да приђе. Мајка се такође појавила на прагу куће и када је видјела шта се у дворишту дешава почела је да кука. Чуо сам када им је рекла `нећете нас, ваљда, побити`, а један од војника

²⁰ Првостепена пресуда Суда БиХ у предмету против Нисета Рамића, број: X-KR-06/197 од 17.07.2007. године, стр. 17.

²¹ Записник о саслушању свједока Сретка Масала, Основни суд у Зворнику, број: Кри 120/96 од 12.12.1996. године.

²² Неђо Вуковић је у више наврата свједочио о дешавању 20. јуна 1992. године у дворишту његове породичне куће у Колошићима. За потребе овог рада користићемо његову изјаву дату Основном суду у Бијељини 1995. године која је коришћена и у изради књиге *Свједоци говоре – ратни злочини над Србима општине Високо 1992-1995*.

²³ Записник о саслушању свједока Неђе Вуковића, Основни суд у Бијељини, број: Кри 138/95 од 17.10.1995. године.

јој је одговорио `зато смо и дошли`. Нешто даље од наших кућа муслимански војници су угледали моје рођаке Јеленка и Здравка, који су били у друштву комшије муслимана. Наредили су Миодрагу да их позове да дођу и они, па су они дошли у двориште, а комшија, муслиман, је остао код Јеленкове куће. Војници су одмах упитали зашто и трећи није дошао па је Јеленко звао своју мајку да каже Фикрету да и он дође, међутим он није дошао.“²⁴

Кућа и штала породице Вуковић фотографисане 2011. године

Након што су припадници тзв. Армије БиХ у дворишту куће Бошка Вуковића окупили Бошка, Рајка, Миодрага, Јеленка, Здравка и Драгињу Вуковић услиједила је жучна расправа међу њима када им је Бошко рекао „ево вам цијело моје имање само нас оставите живе“, на шта му је један војник одговорио „ми смо дошли са задатком да вас побијемо, а не ради богатства“. Након тога војници су запуцали из аутоматских пушака према српским цивилима и прво су убили Драгињу Вуковић која се налазила на прагу куће, а потом и преостале.²⁵

Послије убиства чланова породице Вуковић војници тзв. Армије БиХ су се удаљили из дворишта, а Неђо Вуковић је и даље био у штали. Неђо свједочи да је недуго затим у двориште дошла друга група мушкараца које он није препознао. Они су се кратко задржали и затим су отишли, а након извјесног времена у двориште су дошле и Неђине комшинице, муслиманке, које су ушле у шталу с намјером да помузу краву. Једна од њих је коментарисала, мислећи на краве, „мајку им влашку, нису научиле на димије па се не дају помусти“, док је друга комшиница одговорила да се срами тих ријечи јер су управо њој Бошко и Драгиња највише помогли да одгаји и подигне синове. „Након њиховог одласка чуо сам глас и плач мог стрица Милана, који је изашао из склоништа, а убрзо након тога је отишао. Након њега чуо сам и глас стрица Душана, који је такође плакао и кукао. Нисам знао које је доба дана или ноћи, а у даљини сам и даље чуо пуцњаву и детонације. Гласова више нисам чуо, изузев завијања наших паса.“²⁶

²⁴ Исто.

²⁵ Исто.

²⁶ Исто.

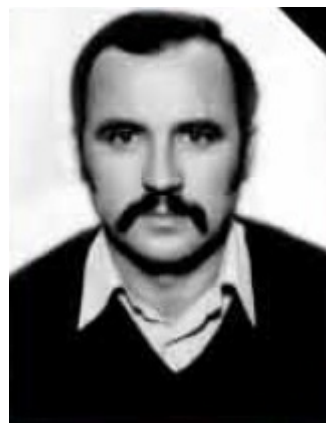
По сванућу, Неђо Вуковић је у дворишту видио свог комшију муслимана који је плакао и говорио „зашто их побише ни криве ни дужне“. Пошто није имао оријентацију о времену Неђо не зна колико је часова било када је у двориште ушао камион са неколико мушкараца: „Чуо сам када је неко рекао `пази да нема кога, добро разгледајте, па ћемо даље да радимо`. У двориште је ушао камион и неколико људи које сам познавао, а сви су били муслимани из Доње Моштре, затим двојица муслимана из насеља Брадве и један из села Моштре. Дошли су да одвезу убијене. Почели су да их утоварају, а у међувремену се појавио комшија муслиман, који је исто јутро плакао када је видио убијене чланове моје породице, и чуо сам када је рекао `немојте их тако бацати, ја ћу их утоварити`. Док су утоваривали убијене мушкараце у камион, чуо сам када је један муслиман из те групе рекао `требамо и ону стару четникаињу натоварити, ено је на вратима убијена`.“²⁷

Бошко Вуковић

Драгиња Вуковић

Рајко Вуковић

Јеленко Вуковић

Миодраг Вуковић

Здравко Вуковић

Када су они отишли у двориште је дошао један муслиман, кућни пријатељ породице Вуковић, заједно са једним муслиманским командантом. Тада је Неђо Вуковић одлучио да се јави том кућном пријатељу и да затражи од њега да га спаси. Овај му је одговорио да не може ништа сам. Међутим, он га је ипак примио у своју кућу гдје је Неђо ту провео пет дана, а онда је отишао да

²⁷ Свједоци говоре – ратни злочини над Србима општине Високо 1992-1995, РЦИРЗ, Бања Лука, 2012., стр. 116.

потражи рођаке који су се скривали у кућама других муслимана. Осмог дана скривања у село је дошао један муслиман рекавши да се преживјели Вуковићи могу вратити у куће Здравка, Јеленка и Душана Вуковића те је Неђо отишао у кућу Здравка Вуковића. Док је ту боравио сви они су били у кућном притвору тј. кретање ван дворишта куће им је било ограничено.²⁸

Неђо Вуковић је на територију Републике Српске прешао илегалним путем уз помоћ неколико Хрвата из села Лијешево 7. јула 1992. године.²⁹

У селу Мауровићи, приликом гранатирања, рањена је дјевојчица Вишња Бајић, кћерка Слободана Бајића. Поред њеног рањавања, од гелера гранате погинуо њихов комшија, Хрват, Игор Стојчић. Наиме, недалеко од куће Слобода Бајића живио је Иво Стојчић, Хрват, који је био у браку са Српкињом Душанком и они су имали два сина, Игора и Горана. Када је почео напад на село Иво је предложио Слободану да се жене и дјеца скрију у његовој кући, пошто је био Хрват па је сматрао да ће ту бити безбједнији. Непосредно након доласка жена и дјеце Ивиној кући започело је гранатирање ширег рејона око Ивине куће. Вишњин брат, Даворин Бајић, је такође био тог јутра скривен у Ивиној кући: „Прва граната је погодила тзв. Гај, мали шумарак поред Ивине куће, што смо јасно видјели са прозора. Помислили смо да гађају Гај јер је у њему био неки напуштени објект ЈНА. Међутим, убрзо смо схватили да се гранате `примичу` кући, свака сљедећа је падала све ближе. Када смо схватили да нас гађају, а не Гај, настала је паника, пошто Ивина кућа није имала подрум. У тој паници дошло се до идеје да претрчимо до наше куће јер је близу и има сигуран подрум. Одлучили смо да идемо у групама. У првој групи претрчало је, мислим, нас четири дјечкића. (...) У другој групи кренуо је Игор (Ивин син) и моје сестре Вишња и Оливера. У тренутку кад су изашли из куће испред њих је пала минобацачка граната.“³⁰

Од гелера гранате на лицу мјеста је погинуо Игор Стојчић, а тешко је рањена Вишња Бајић, док је Оливера Бајић имала срећу те су јој гелери растргали одјећу, али је она била неокрзнута. Тада је Вишњин отац, Слободан, претрчао из своје куће према кући Иве Стојчића гдје је видио да је његова кћерка тешко рањена док је Ивин син Игор био мртав. Упркос погибији сина Игора Иво је смогао снаге и својим аутом је одлучио да превезе рањену Вишњу и њеног оца Слободана до амбуланте у селу Моштре. На путу према селу Моштре био је војни пункт на коме су се налазиле наоружане муслиманске формације које су отвориле ватру по Ивином ауту и том приликом су разбијена стакла на ауту. Вишња је примљена у тој амбуланти и одмах је возило хитне помоћи превезена у болницу Црквице у Зеницу, а заједно с њом је ишао и њен отац Слободан. Недуго по доласку у болницу у Зеници Вишња је преминула.³¹

²⁸ Исто, стр. 117.

²⁹ Исто, стр. 118.

³⁰ Исто, стр. 79.

³¹ Записник о саслушању свједока Слободана Бајића, Основни суд у Козарској Дубици, број: Кри 18/97 од 10.03.1997. године.

Вишња Бајић

Занимљиво је навести да је након пријема Вишње у болницу у Зеници дошао један муслимански војник који је наредио медицинском особљу да се „кап крви не смије дати повријеђеним и рањеним Србима“. Исти војник је тада наредио Слободану Бајићу да пође с њим у једну салу у болници гдје су га он и његови саборци страховито претукли. Од посљедица малтретирања Слободан је губио свијест, али је чуо када су му рекли да га воде на каменолом „Бабина ријека“ да га убију. Када су дошли на каменолом муслимански војници су питали свог надређеног шта да раде са Слободаном, на шта им је он одговорио „јebите му матер, убијте га“, а затим се исправио рекавши „пуцајте му у ноге, нека остане доживотно богаљ“. Одмах након те наредбе муслимански војници су испалили један рафал у ноге Слободану Бајићу и он је том приликом рањен с два метка у лијеву, а једним метком у десну ногу.³²

Након рањавања Слободана су одвезли у КПД Зеница, а након тога, због обилног крварења, пребачен је у болницу Црквице гдје је био смјештен у „четничку собу“ заједно са, горе поменути, Зораном Дамјановићем. Као и Зоран Дамјановић и Слободан је описао да су у њихову собу долазили муслимански рањеници који су их тукли. Он је у болници провео неколико дана, а потом је враћен у КПД Зеница гдје је вођен на саслушања. Одатле је, 1. септембра, пребачен у логор „Ахмет Фетахагић“ у Високом гдје је вођен на принудне радове, а такође су га, заједно са осталим заробљеницима, чувари у логору страховито тукли и псовали „четничку мајку“. Размијењен је 25. октобра 1992. године.³³

Приликом напада на Бискупиће српско становништво се махом извлачило у збјег према Мухашиновићима одакле ће касније кренути у пробој према Кисељаку. Међутим, поједини мјештани нису жељели, а неки нису ни били у могућности, напустити своје домове. Тако је Остоја Крајишник, старац који је у Другом свјетском рату био у заробљеништву у Њемачкој и који је био психички болестан, остао у својој кући и након што су припадници тзв. Армије БиХ ушли у село.³⁴ Од

³² Исто.

³³ Исто.

³⁴ Записник о прикупљању изјаве од лица Милована Крајишника, СЈБ Зворник, број: 12-1/02-2-230-139/07 од 01.02.2007. године.

тада се он води као нестао, пошто његови посмртни остаци још нису пронађени. Сумња се да је Остоја убијен и запаљен у својој породичној кући.³⁵

С друге стране, према наводима Живорада Дабића приликом напада на села сеоске страже које су Срби били организовали у селима водиле су борбу са непријатељем, међутим цивилно становништво се почело склањати из својих кућа у околне шуме. Прва села у које су ушли припадници тзв. Армије БиХ је била су Радовље, Калотићи и сусједна села, пошто она нису имала адекватну заштиту. Међутим, примјера појединачне одбране у Радовљу је било, а такав је случај са Драганом Цвијетићем званом Бенеш који је бранио своју кућу и на крају извршио самоубиство активирајући бомбу како не би био заробљен.³⁶

Драган Цвијетић Бенеш

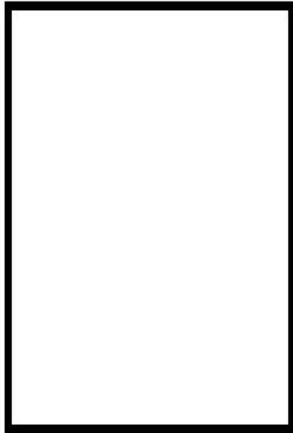
Приликом напада на Доњу Зимчу рањен је Драган Кокотовић. Одмах по рањавању његови саборци, међу којима је био и Саво Глишић, га износе до Горње Зимче гдје се организују да га аутомобилом одвезе у болницу у Зеницу Небојша Стојанчевић. Небојша је успио прије него што је село потпуно окружено да се пробије до Зенице. Небојша Стојанчевић је свједочио да је Кокотовић био смјештен у болницу у Зеницу у одјељење на чијим вратима је био натпис „четничка соба“. Драган Кокотовић је од посљедица рањавања преминуо 21. јуна 1992. године.³⁷

Према наводима Живорада Дабића заједно са Драганом Кокотовићем погинуо је и Недељко Гаврић. У борби са непријатељем погинули су још и Неђо Војновић, Рајко Глишић, Лазар Хрвачевић и Владимир Милановић.

³⁵ Записник о саслушању свједока Ненада Крајишника, Основни суд у Зворнику од 12.12.1997. године.

³⁶ РЦИРЗ, Изјава Живорада Дабића од 05.03.2010. године.

³⁷ Записник о саслушању свједока Саве Глишића, Основни суд у Зворнику, број: Кри – 31/95 од 22.01.1995. године.

Драган Кокотовић

Недељко Гаврић

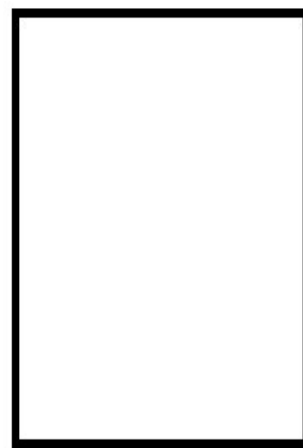
Неђо Војновић

Рајко Глишић

Лазар Хрвачевић

Владимир Милановић

Цивилно становништво нападнутих села је, махом, спас од граната тражило у околним шумама. Тако Јасна Попић, предратна мјештанка Мухашиновића, свједочи да су цивили ишли у дубину села Мухашиновићи и почели се окупљати у једној шумици испод гробља Грабић. „Ту су дошле и друге жене са дјецом са Козараца и тај збјег је постепено постајао све бројнији. (...) Сједила сам са дјецом у том збјегу (увала окружена шумом). У неко доба дана поред нас је пала граната, али није експлодирала. Збјег се постепено почео пунити и са женама, дјецом и старима из удаљених села (Горње Зимче, Колошића, Топузовог Поља итд.).“³⁸

Пошто је даља одбрана села била готово немогућа јер су српске сеоске страже биле доведене у окружење, а такође су биле бројчано инфериорне у односу на снаге тзв. Армије БиХ одлучено је да се крене у пробој према селу Подестиње у општини Кисељак. Тај правац пробоја изабран је након што су српске снаге из Чекрчића системом везе, шифрованом поруком, у Зимчу јавили да се „изврши пробој преко Горње Зимче, Колимбара и Колошића према Кисељаку.“³⁹

³⁸ РЦИРЗ, Изјава Јасне Попић од 12.02.2011. године.

³⁹ РЦИРЗ, Изјава Радивоја Шљивића од 24.04.2012. године.

Један од организатора пробоја Срба према Кисељаку био је Саво Глишић и он наводи да су и од Хрвата из Кисељака добили поруку да ће бити примљени и да крену у пробој према њима.⁴⁰

Занимљиво је навести да су Срби из Високог, неколико мјесеци прије напада на српска села, израдили план пробоја према Илијашу. Према том плану извлачење становништва требало је да буде извршено правцем Горња Зимча – Бискупићи – Јужно Срхиње – Бањаруша – Збиље – Љубнићи – Илијаш. Међутим, ипак се одустало од ове маршруте што се испоставило као исправно јер је на дан напада, 20. јуна, у рејону града у засједи чекала већа јединица тзв. Армије БиХ.⁴¹

Убрзо се у два збјега скупило око 3.000 људи. Збјегови становништва налази су се у Мухашиновићима (Тимина бара) и у Местовцима. Живорад Дабић свједочи шта се даље дешавало: „Оба збјега прикупили смо око 17 часова испод Местоваца, у близини гробља. Организовао сам начин кретања. На челу ове колоне одредио сам претходницу од тридесетак одважних момака наоружаних пушкомитраљезима чији је задатак био да наутралишу муслиманске војнике уколико би наишли на њих успут. Иза њих, на око 100 метара, ишле су двије чете, потом је с народом ишла једна чета, а за њима је ишао народ и на крају је ишао народ и још двије чете. На зачелу се кретало зачелно осигурање. Због услова на терену није се могла обезбиједити ширина маршевања у више колона већ је то била једна колона на једном путу.“⁴²

Окупљени у збјег на Местовцима, Срби из височких села су одатле посматрали своје куће које су већ биле у пламену. Такође, могли су и да чују разне узвике војника тзв. Армије БиХ који су палили њихове куће. Живорад Дабић је описао и сам пробој према Кисељаку: „Одлучио сам да идемо правцем гробље у селу Местовци – Томића куће – Топузова коса – Столови – долина потока Пареш – село Подастиње (Кисељак). Кренули смо око 17 часова и врло брзо се наша претходница сукобила са муслиманима код Томића кућа на око 500 метара од нас. Енергично смо потиснули муслимане према Топузовој коси и наставили пут. Други сусрет с муслиманима био је на Топузовој коси гдје смо такође реаговали и отварањем ватре успјели смо да их одбацимо с Топузове косе. Муслимани су побјегли и на мјесту сукоба оставили један радио уређај РУП-15, један пушкомитраљез и два радио уређаја РУП-33. На заробљеном радио уређају сам прислушкивао њихов разговор и сазнао сам да се они организују у кружну одбрану, наводно због тога што их ми нападамо. Ми смо наставили даље и током пута нас више нису нападали.“⁴³

Приликом сукоба са групом војника тзв. Армије БиХ на Топузовој коси рањен је Љубиша Несторовић.⁴⁴ Њега су саборци носили све до села Подастиње у општини Кисељак.⁴⁵

⁴⁰ Записник о саслушању свједока Саве Глишића, Основни суд у Зворнику, број: Кри – 31/95 од 22.01.1995. године.

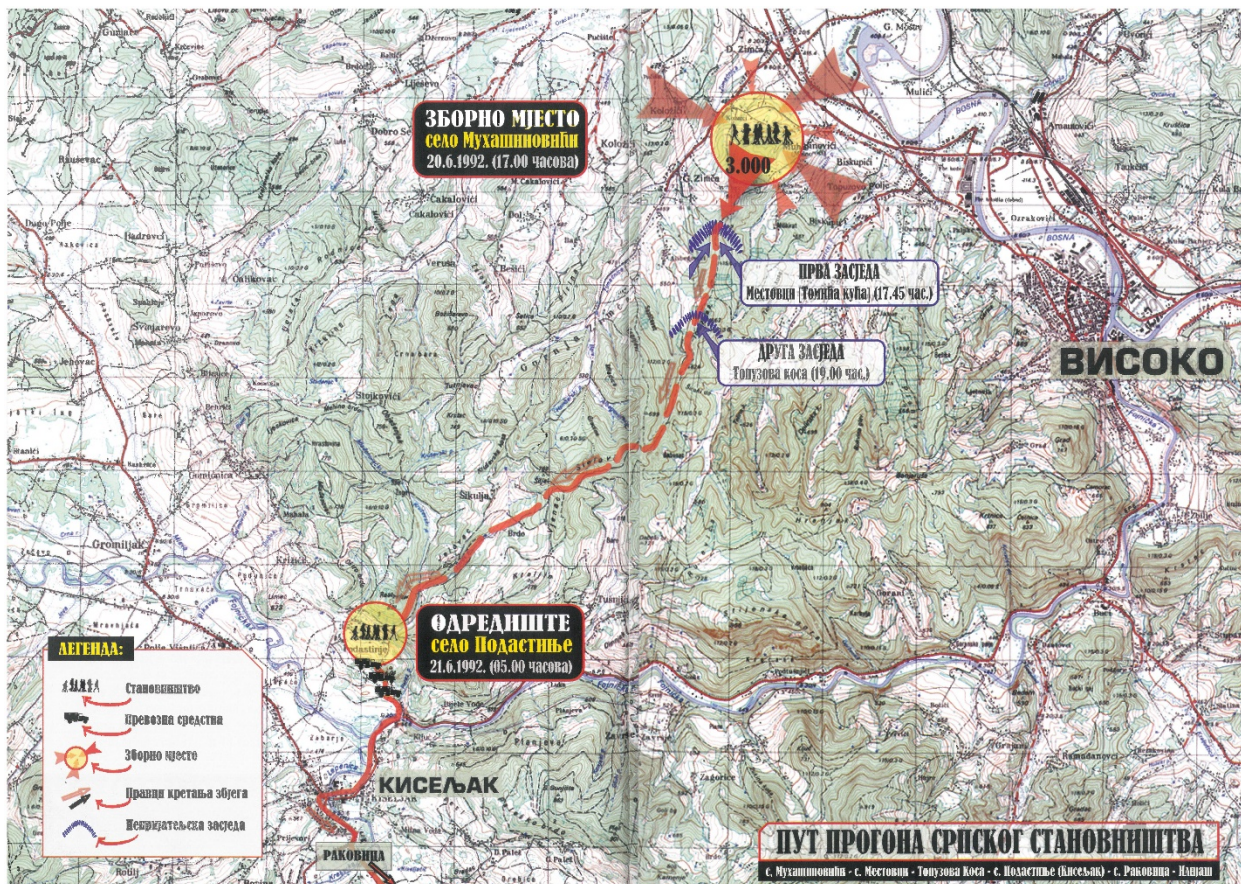
⁴¹ РЦИРЗ, Изјава Живорада Дабића од 05.03.2010. године.

⁴² Исто.

⁴³ Исто.

⁴⁴ ID: 70840.

⁴⁵ РЦИРЗ, Изјава Јасне Попић од 12.02.2011. године.

Карта пробоја Срба из села општине Високо према Кисељаку уз назначене локације двије засједи тзв. Армије БиХ

Такође, једна десетина бораца ХВО-а имала је задатак да оде у село Подестиње и сачека збјег Срба из Високог, а поред тога они су сигналним мецима показивали правац кретања колони како се не би десило да колона избјеглих Срба залута у шумама.⁴⁶

Потребно је нагласити да је колона српских избјеглица била гранатирана током пробоја према Кисељаку. Још један интересантан детаљ износи Живорад Дабић. Наиме, око три часа ујутру, 21. јуна, збјег српских избјеглица дошао је до границе општине Кисељак, међутим наишли су на натпис „мине“. Управо због тог натписа колона Срба је одлучила да застане ту док не сване. „Кад се разданило крену сам да испитам наводно миниран терен. Нисам примјетио да има мина. Врло брзо сам угледао једну кућу и сеоску воду са коритом. Пришао сам кући и нашао човјека који се јако изненадио кад нас је видио. Од њега сам сазнао да је он из страха написао таблу „мине“. То је већ било село Подестиње, општина Кисељак.“⁴⁷

Тиме је пробој Срба био завршен, пошто је управо село Подестиње био крајњи циљ пробоја. По доласку колоне избјеглих Срба у Подестиње Хрвати из овог села су показали хуманост тако што су изгладњеле и исцрпљене српске цивиле смјестили по кућама, нахранили, пресвукли дјецу из колоне итд. Вриједан историјски документ јесте видео снимак који је начинио становник

⁴⁶ РЦИРЗ, Изјава Радивоја Шљивића од 24.04.2012. године.

⁴⁷ РЦИРЗ, Изјава Живорада Дабића од 05.03.2010. године.

Подастиња, Винко Шкоро. На том, получасовном, снимку Винко је снимео Србе у Подастињу, а уједно их је и кратко интервјуисао о околностима напада од стране тзв. Армије БиХ и о дочеку који су Хрвати припремили за њих у Подастињу.

Фотографије Срба у Подастаињу, 21. јуна 1992. године, које је забиљежио Винко Шкоро

Занимљиво је навести да је најстарија особа која је била у збјегу Срба од Мухашиновића до Подастаиња био Душан Дабић који је у том тренутку имао 89 година.

Душан Дабић фотографисан по доласку у Подастаиње, 21. јун 1992. године

С друге стране, најмлађа лица били су Дуња Попић, кћерка већ помињане Јасне, која је имала свега 45 дана, односно рођена је 7. маја 1992. године, као и Борис Ђулум који је био два дана млађи пошто је рођен 9. маја исте године.

Борис Ђулум у наручју баке Раде у Подастаињу, 21. јуна 1992. године и Борисова фотографија из 2011. године.

По доласку у Подестиње Живорад Дабић је успоставио везу са командом бригаде ВРС у Илијашу и тада је добио наредбу да оружје које су посједовали Срби из колоне предају припадницима ХВО-а, а да ће их ХВО камионима пребацити до Раковице, односно до територије под контролом ВРС. Након тога Живорад је, заједно са двојицом војника ХВО-а, отишао у Кисељак гдје се састао са једним од команданата ХВО-а у Кисељаку. Након разговора с њим договорен је транспорт српских цивила према Раковици. Срби су превожени у два камиона „ТАМ – 150“ и „ТАМ – 4500“.⁴⁸

Камион „ТАМ – 150“ ХВО-а којим су превожени српски цивили до Раковице

Међутим, иако је био договорен превоз прогнаних Срба из Кисељака до Раковице, страх код прогнаника за своју судбину је био присутан. О томе је свједочила Јасна Попић наглашавајући да се страх повећао оног тренутка када су, војници ХВО-а, спустили цераде на камионима и забранили српским цивилима да разговарају у току војње.⁴⁹ Ипак све те мјере предострожности су биле превентивног карактера и сви српски цивили су били безбједно превезени до Раковице.

Поред хуманог односа Хрвата из Подестиња према прогнаним Србима из Високог потребно је навести да су и протјерани Срби из села Добриње, такође у општини Високо, који су спас потражили у селу Гора у општини Какањ, наишли на једнако хуман третман какањских Хрвата. Према свједочењу Реље Гаврића, тадашњег мјештана села Добриње, једна муслиманка је обавијестила своју комшиницу Милену Јешић да се спрема напад на Добриње. Истог дана је у село дошао Паво Шљивић, командант ХВО Какањ, са двојицом војника који су понудили помоћ Србима овог села у пребацивању до Илијаша. Јединице ХВО-а Какањ су већ 21. јуна 1992. године „организовале и започеле превозење Срба до села Пољина и, даље, пјешке пребацивање у варешку општину – у села Славин и Планиница. Одатле су Срби наставили пут преко Вареша до села Округлица и Нишићи.“⁵⁰

Приликом пробоја према Кисељаку поједини српски цивили били су заробљени од стране тзв. Армије БиХ. Један од њих је Младенко Аћимовић који се из Зимче повлачио према Кисељаку,

⁴⁸ РЦИРЗ, Изјава Живорада Дабића од 05.03.2010. године.

⁴⁹ РЦИРЗ, Изјава Јасне Попић од 12. 2. 2011. године.

⁵⁰ Свјedoци говоре – ратни злочини над Србима општине Високо 1992-1995, РЦИРЗ, Бања Лука, 2012., стр. 106.

међутим у току пробоја њега и једну групу од двадесетак Срба заробили су припадници тзв. Армије БиХ. Одмах по заробљавању он је био претучен и сви заробљени су затим превезени у логор у касарни „Ахмет Фетахагић“ у Високом. Он је ту провео четири мјесеца и у неколико наврата је био претучен од стране стражара. Крајем октобра 1992. године био је пребачен у Зеницу у КПД гдје је недуго затим осуђен за „нелегално посједовање оружја“ и осуђен је на годину дана затвора. У КПД Зеница је остао до 20. јуна 1993. године, а за то вријеме је био вођен на принудне радове. По изласку из КПД Зеница успио је да се пребаци према Кисељаку и даље на територију Републике Српске.⁵¹

Упркос томе што се 3.000 Срба успјело пробити према Кисељаку, остао је велики број српских цивила који није успио да се извуче из нападнутих села и они су исти дан, или у данима који су успјели, заробљени од стране тзв. Армије БиХ. Неки од њих су и убијени на лицу мјеста. Тако су се мушкарци из села Паљике, пошто су увидјели да је немогуће даље пружати отпор предали припадницима тзв. Армије БиХ. Они су одмах по предаји били малтретиран, а затим превезени у логор у касарну „Ахмет Фетахагић“, док су жене и дјеца из овог мјеста били одведени у дом културе у сусједно село Бузић Махалу. Ипак, два рођака, Рајко и Бошко Раковић нису хтјели да се предају 20. јуна, те су се они наставили скривати у селу. Други дан након напада на село једна патрола тзв. Армије БиХ је открила Рајка Раковића и убила га на лицу мјеста.⁵²

С друге стране, Бошко Раковић тврди да је неколико патрола тзв. Армије БиХ, које су прошле корз Паљике, видјело да је он остао у селу, али га нису дирале све до 23. јуна када га је једна патрола одвела у логор у касарну „Ахмет Фетахагић“. У том логору он је остао до 3. октобра 1992. године и за све то вријеме био је физички и психички малтретиран. У соби у којој је он био притворен од посљедица мучења преминули су, 23. јула, Стојан Гаврић и, 17. септембра, Владимир Самарџић.⁵³

Такође, рођени брат Бошка Раковића, Војно, је преминуо у логору од посљедица мучења. Бошко је то овако описао: „Дана 31. августа 1992. године мој брат Војно, који се као заробљеник такође налазио у овој соби, иначе рођен 1933. године, тражио да му се омогући да иде код љекара јер је претходно био тучен и малтретиран, разболио се и изнемогао. Стражари су га одвели у амбуланту и у њој, умјесто да га одведу код љекара, претукли га, а најјачи ударац је добио у предјелу тјемена иза лијевог уха. Када су га довели у собу видио сам да му крв цури из лијевог уха. Пришао сам до њега и покушао да му пружим помоћ. Он је под утицајем јаких болова бунцао и говорио нешто неповезано и видјело се да није био потпуно свјестан. Тражили смо да му се укаже љекарска помоћ, али том захтјеву није удовољено. Умро је сутрадан навече [1. септембар] око 21 час у мом наручју.“⁵⁴

⁵¹ Записник о прикупљању изјаве од свједока Младенка Аћимовића, ЦЈБ Бијељина, број: 12-02/4- од 10. 5. 2006. године.

⁵² Записник о саслушању свједока Бранка Раковића, Основни суд у Зворнику, број: Кри 161/94 од 19. 12. 1994. године.

⁵³ Записник о саслушању свједока Бошка Раковића, Основни суд у Зворнику, број: Кри 163/94 од 24. 12. 1994. године.

⁵⁴ Исто.

Из логора у Високом, Бошко Раковић је пребачен у КПД Зеница 3. октобра и тада су физичка малтретирања престала. Међутим, Бошку Раковићу је тада суђено „за учешће у непријатељској војсци“ и он је осуђен на 18 мјесеци затвора. У КПД Зеница је остао до 9. фебруара 1994. године када је пуштен на слободу и након чега се вратио у своје село, Паљике, гдје му је била супруга. На територију Републике Српске је прешао 16. јуна 1994. године.⁵⁵

Поред већ наведене тројице Срба која су подлегла мучењу у самом логору, још су петорица Срба преминула од посљедица мучења након изласка из логора. Први од њих био је старац Светозар Крсмановић који је преминуо 23. јула 1992. године у свом селу. Иначе, према наводима Бошка Раковића он је био непокретан и болестан човјек.⁵⁶

Новица Шљивић је током боравка у логору био претучен, а још прије рата он је био срчани болесник, и након што су га припадници тзв. Армије БиХ пустили из логора он је 19. новембра 1992. године преминуо од посљедица тортуре у Паљикама.⁵⁷

Старац Ђорђо Топаловић је заробљен 21. јуна 1992. године након чега је одведен у логор у касарну „Ахмет Фетахагић“ гдје је био мучен, а након мучења пуштен из логора. Међутим, од посљедица мучења је преминуо 21. маја 1993. године.⁵⁸

У годинама након завршетка ратних сукоба у БиХ преминула су двојица бивших логораша из Високог. Ријеч је о Милошу Милановићу који је био заробљен 20. јуна у Калотићима те је у логору провео двадесетак дана. Преминуо је 14. марта 1999. године. С друге стране, Илија Панић је заробљен истог датума али у селу Лијешеву одакле је одведен у подрум једне приватне куће у селу Доње Моштре, а затим у Мјесни уред Доње Моштре. Након што је, са осталим заробљеницима ту и преноћио, одведен је у логор у касарни у Високом гдје је био подвргнут мучењу, а одакле је изашао путем размјене непознатог датума. Након завршетка рата настанио се у Бијељини гдје је и преминуо 29. јуна 2000. године.

Као што се види заробљени Срби који су били у логору у касарни „Ахмет Фетахагић“ у Високом били су готово константно изложени физичком и психичком злостављању које је над њима вршено на разне начине. Као једна од метода мучења Срба у логору било је изгладњивање. Тако је, рецимо, Вукан Купрешак, који је живио у Калотићима гдје је 20. јуна и заробљен, по доласку у логор имао 105 килограма, а када је размијењен, 30. августа 1993. године, имао је 69 килограма.⁵⁹

Касарна „Ахмет Фетахагић“ у Високом, која је од априла 1992. године служила као логор за Србе, била је непосредно уз линију разграничења према српским положајима у Чекрчићима. Управо због тога, српски заробљеници били су изложени опасности од могуће артиљеријске или пушчане ватре. Стражари су заробљене Србе тјерали да „из соба, кроз отворен прозор, у правцу српских положаја,

⁵⁵ Исто.

⁵⁶ Исто.

⁵⁷ Записник о прикупљању изјаве од лица Симе Шљивића, ЦБ Бијељина, број: 12-02/-4- од 30. 1. 2006. године.

⁵⁸ Свјedoци говоре – ратни злочини над Србима општине Високо 1992-1995, РЦИРЗ, Бања Лука, 2012., стр. 182.

⁵⁹ Записник о саслушању свјedoка Вукана Купрешака, Основни суд у Козарској Дубици, број: Кри 15/97 од 9. 3. 1997. године.

из све снаге вичу `Алаху екбер`. Уколико, по оцјени стражара, нису довољно гласно викали заробљеници су извођени у ходник и ту били жестоко претучени.“⁶⁰

Осим тога, већина заробљеника је извођена у круг касарне на принудне радове односно на копање ровова и траншеја за потребе тзв. Армије БиХ.⁶¹ Тако је од снајперског хица, 24. септембра 1992. године, убијен Миливој Бајић, док су дан касније од гелера гранате у логору „Ахмет Фетахагић“ погинули Трифко Глишић и Милија Крунић.

Као што је већ и наведено, заробљени мушкарци су најчешће одвођени у логор у касарни „Ахмет Фетахагић“ и у логор у касарни „Мајевица“, док је више од 200 жена и дјеца било затворено у Дому културе у селу Бузић Махала и у Друштвеном дому у Хлапчевићима. Поједине жене су повремено пуштане да оду кућама како би нахраниле стоку, али би се након тог посла одмах враћале у логор. Након седам дана проведених у Дому културе у Бузић Махали и Друштвеном дому у Хлапчевићима припадници тзв. Армије БиХ су пустили кућама жене и дјецу, али с мјером обавезног свакодневног јављања муслиманским властима.⁶²

Такође, припадници тзв. Армије БиХ су, у данима након пробоја Срба према Кисељаку, кренули у претрес терена куда се кретала колона Срба. Као водиче они су користили заробљене Србе из тих села јер су они јако добро познавали терен. Такав је био случај са Зораном Кретијом. Наиме, након што је изведен напад на његово село, Горњу Зимчу, за разлику од већина Срба који су кренули у пробој према Кисељаку он се сакрио код комшија Хрвата у селу. Већ 21. јуна у село су дошли припадници тзв. Армије БиХ, на челу са једним капетаном, жељећи да га приведу међутим томе су се успротивиле комшије Хрвати тако да је он био под њиховом заштитом. Неколико дана касније већа група припадника тзв. Армије БиХ (према Зорановим наводима између двије и три хиљаде војника) дошла је по њега тражећи да им он покаже куда се колона Срба пробила према Кисељаку. „Војска се распоредила у стријелце, гдје су били удаљени један од другог пет до 10 метара, а колона се пружала од Топузовог Поља до Моштра, а та је дужина око 10 километара. (...) Војска која је ишла у претрес терена говорила је капетану да ме убију, да сам и ја четник, али је исти то спријечио. Приликом претреса терена војници су нашли један неисправан митраљез, док су остали улазили у српске куће у Доњој Зимчи, гдје су запалили кућу Виде Ђулума и Рајка Крсмановића. (...) Када смо дошли у Горњу Зимчу, гдје сам ја прије живио и познајем терен, затекли смо све куће попаљене као и пратеће објекте. Када смо дошли на Местовце јављено је од стране муслиманских војника да је пронађена мртва жена, те смо тада дошли на лице мјеста гдје смо затекли покојну Мару Вановац, коју сам иначе познавао, а ради се о старој и слијепој особи, која је испред штале лежала у локви крви.“⁶³

⁶⁰ Записник о саслушању свједока Бошка Раковића, Основни суд у Зворнику, број: Кри 163/94 од 24. 12. 1994. године.

⁶¹ Записник о саслушању свједока Рајка Топаловића, Основни суд у Бијељини, број: Кри 138/95 од 13. 10. 1995. године.

⁶² Свјedoци говоре – ратни злочини над Србима општине Високо 1992-1995, РЦИРЗ, Бања Лука, 2012., стр. 187-188.

⁶³ Записник о прикупљању изјаве од лица Зорана Кретије, ПС Јања, број: 12-01/4-1- /04 од 29. 12. 2004. године.

Као датум страдања Маре Вановац узима се 20. јун 1992. године јер је тада посљедњи пут виђена жива. Очевидаца њеног убиства није било све док у претресу терена муслимански војници нису пронашли њено тијело заједно са Зораном Кретијом.

Поред убистава Срба и одвођења у логоре забиљежен је и случај сексуалног злостављања. Наиме, у селу Кула Бањер, 27. јуна 1992. године, Асим Кадић је два пута заредом силовао Вановац (Неђо) Марту⁶⁴, рођену 1941. године.⁶⁵

И у мјесеци који су услиједили било је примјера појединачних убистава преосталих Срба у селима око Високог. Тако је у свом селу, Мухашиновићима, 8. августа 1992. године, убијен Јован Шаренац, док је десет дана касније, 18. августа, такође у свом селу Доњој Зимчи убијен старац Благоје Ђулум.

Приликом напада на српска села у општини Високо, 20. јуна 1992. године, причињена је велика материјална штета. Припадници тзв. Армије БиХ су након заузимања села покретну имовину Срба отуђивали у данима након напада, а потом су куће паљене и уништаване.

Срби који су убијени или погинули 20. јуна у селима око Високог сахрањивани су од стране комуналног предузећа на српско православно гробље у Високом. Њихови посмртни остаци су ексхумирани послије рата. Тако су, рецимо, посмртни остаци убијених чланова породице Вуковић након ексхумације сахрањени на гробљу у Пучилама код Бијељине пошто се једини преживјели из те породице, Неђо Вуковић, био населио у Бијељини.

ЖРТВЕ

Према подацима Републичког центра за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих лица у Високом је, 19. јуна 1992. године, убијен Радивојевић (Душан) Драган, ID: 12428, рођ. 1954. године.

У нападу тзв. Армије БиХ на српска села у општини Високо, 20. јуна 1992. године, према подацима Центра, смртно је страдало 20 лица српске националности и једно лице из мјешовитог брака.

Табела Смртно страдала лица *српске националности* у општини Високо, 20. јуна 1992. године

РБ	ID ⁶⁶	Презиме	Име оца	Име	Година рођења	Датум страдања	Напомена
1.	18091	Бајић	Слободан	Вишња	1982.	20. 6. 1992.	Приликом гранатирања Мауровића тешко рањена у дворишту

⁶⁴ ID: 46557.

⁶⁵ Првостепена пресуда Кантоналног суда у Зеници у предмету против Асима Кадића, број: 04 0 К 005141 13 К од 6. 2. 2014. године.

⁶⁶ ID представља број под којим се жртва налази у електронској бази Републичког центра за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих лица.

РБ	ID ⁶⁶	Презиме	Име оца	Име	Година рођења	Датум страдања	Напомена
							куће Ивице Стојчића, а од посљедица рањавања преминула исти дан у болници у Зеници.
2.	22800	Вановац	Лазар	Мара	1926.	20. 6. 1992.	Убијена у дворишту своје куће. Пронађена неколико дана касније.
3.	14993	Војновић	Ђорђе	Неђо	1941.	20. 6. 1992.	
4.	22802	Вуковић	Коста	Бошко	1927.	20. 6. 1992.	Убијен у дворишту своје куће.
5.	12435	Вуковић	Илија	Драгиња	1923.	20. 6. 1992.	Убијена на прагу своје куће.
6.	15044	Вуковић	Момчило	Здравко	1946.	20. 6. 1992.	Убијен у дворишту куће Бошка Вуковића.
7.	12437	Вуковић	Душан	Јеленко	1962.	20. 6. 1992.	Убијен у дворишту куће Бошка Вуковића.
8.	15041	Вуковић	Рајко	Миодраг	1970.	20. 6. 1992.	Убијен у дворишту куће дједа Бошка.
9.	12439	Вуковић	Бошко	Рајко	1948.	20. 6. 1992.	Убијен у дворишту куће оца Бошка.
10.	13857	Гаврић	Лазар	Недељко	1951.	20. 6. 1992.	
11.	13873	Глишић	Богдан	Рајко	1945.	20. 6. 1992.	
12.	15561	Дамјановић	Обрен	Даница	1940.	20. 6. 1992.	Заробљен заједно са

РБ	ID ⁶⁶	Презиме	Име оца	Име	Година рођења	Датум страдања	Напомена
							супругом Славком, а потом у групи српских цивила одведен до куће Суада Капе гдје га је убио Нисет Рамић.
13.	12429	Дамјановић	Јеремија	Славко	1935.	20. 6. 1992.	Заробљен заједно са супругом Даницом, а потом у групи српских цивила одведен до куће Суада Капе гдје га је убио Нисет Рамић.
14.	14276	Кокотовић	Рајко	Драган	1957.	21. 6. 1992.	Теже рањен 20. јуна, а од посљедица рањавања је преминуо 21. јуна у болници у Зеници.
15.	22863	Крајишник	Јово	Остоја	1922.	20. 6. 1992.	Води се као нестао.
16.	17422	Милановић	Радован	Владимир	1971.	20. 6. 1992.	
17.	12432	Ристић	Милош	Душанка	1945.	20. 6. 1992.	Заробљена заједно са сином Жељком, а потом у групи српских цивила одведена до куће Суада Капе гдје ју је

РБ	ID ⁶⁶	Презиме	Име оца	Име	Година рођења	Датум страдања	Напомена
							убио Нисет Рамић.
18.	14734	Ристић	Неђо	Жељко	1966.	20. 6. 1992.	Заробљен заједно са мајком Душанком, а потом у групи српских цивила одведен до куће Суада Капе гдје га је убио Нисет Рамић.
19.	68306	Стојчић	Ивица	Игор		20. 6. 1992.	Погинуо од гелера гранате у дворишту своје куће заједно са Вишњом Бајић. Био је дијете из мјешовитог брака, отац Хрват мајка Српкиња.
20.	13913	Хрвачевић	Радован	Лазар	1948.	20. 6. 1992.	
21.	13778	Цвијетић	Душан	Драган	1955.	20. 6. 1992.	Приликом напада тзв. Армије БиХ на село Калотиће извршио самоубиство како не би био заробљен.

У селу Паљике, 22. јуна 1992. године убијен је Раковић (Симо) Рајко, ID: 12338, рођ. 1935. године. У истом селу је, 22. октобра 1992. године убијен Бајић (Недељко) Новица, ID: 22796, рођ. 1924. године.

У Доњој Зимчи, 18. августа 1992. године, убијен је Ђулум (Данило) Благоје, ID: 15189, рођ. 1925. године, док је у Мухашиновићима, 8. августа 1992. године, убијен Шаренац (Ристо) Јован, ID: 17856, рођ. 1919. године.

Заробљени 20. јуна и касније, а који су од посљедица мучења преминули у логору „Ахмет Фетахагић“ у Високом: Гаврић (Илија) Стојан, ID: 12340, рођ. 1936. године, а преминуо 23. јула 1992. године; Самарџић (Василије) Владимир, ID: 18098, рођ. 1934. године, преминуо 17. септембра 1992. године; Раковић (Божо) Војно, ID: 22838, рођ. 1933. године, преминуо 1. септембра 1992. године.

Такође, по изласку из логора, а од посљедица мучења у истом, преминули су Крсмановић (Данило) Светозар, ID: 12336, рођ. 1919. године, а преминуо је 23. јула 1992. године; Топаловић (Саво) Ђорђе, ID: 17807, рођ. 1913. године, преминуо је 21. маја 1993. године; Шљивић (Рајко) Новица, ID: 17936, рођ. 1922. године, преминуо 19. новембра 1992. године; Милановић (Бошко) Милош, ID: 17715, рођ. 1934. године, преминуо 14. марта 1999. године и Панић (Илија) Илија, ID: 36825, рођ. 1927. године, преминуо 29. јуна 2000. године.

Такође, у логору „Ахмет Фетахагић“ у Високом су, од посљедица гранатирања логора или пушчане ватре погинули Бајић (Лазар) Миливој, ID: 17468, рођ. 1951. године, погинуо 24. септембра 1992. године и Крунић (Дамјан) Милија, ID: 17643, рођ. 1935. године и Глишић (Душан) Трифко, ID: 13874, рођ. 1935. године, а који су погинули 25. септембра 1992. године.

НЕПРИЈАТЕЉСКЕ ВОЈНЕ ФОРМАЦИЈЕ КОЈЕ СУ УЧЕСТВОВАЛЕ У НАПАДУ

У нападу на српска села општине Високо, 20. јуна 1992. године, учествовале су јединице тзв. ТО Високо ојачане једним батаљоном из Зенице. Пошто је акција укључивала истовремен напад на више села у ширем рејону општине Високо, припадници тзв. ТО Високо били су подијељени у више група. Акција коју су изводили наводно је имала за циљ „одузимање нелегалног оружја“ од Срба из више села и деблокаду путног правца Високо – Зеница. Међутим, сумирајући исход наведене операције видљиво је да Срба у општини Високо након те акције готово да више није ни било (уколико се изузме село Чекрчићи).

ПРАВОСУДНИ ПРОЦЕСИ

МУП Републике Српске је у неколико наврата и против више лица поднио кривичне пријаве и извјештаје за злочине над Србима у Високом. До данас је вођено више судских поступака како пред Судом БиХ тако и пред кантоналним судовима. Пред Судом БиХ је вођен поступак против Нисета Рамића. Он је оптужником био терећен за ратни злочин над цивилним становништвом због тога што је у селу Хлапчевићи након заробљавања убио мајку и сина, Душанку и Жељка Ристића као и супружнике Славка и Даницу Дамјановић док је тешке тјелесне повреде рањавањем нанио Зорану Дамјановићу и Сретку Масалу.⁶⁷

⁶⁷ Првостепена пресуда Суда БиХ у предмету против Нисета Рамића, број: X-KR-06/197 од 17. 7. 2007. године.

Првостепеном пресудом Суда БиХ он је проглашен кривим за наведено дјело и осуђен на јединствену казну затвора у трајању од 30 година. Другостепеном пресудом Суда БиХ одбачена је жалба како браниоца Нисета Рамића тако и Тужилаштва БиХ и потврђена је првостепена пресуда тако да је Нисет Рамић правоснажно осуђен на 30 година затвора.⁶⁸

Пред Кантоналним судом у Зеници вођен је поступак против Едина Семића. Њему је оптужница стављала на терет да је извршио убиство српског цивила Драгана Радивојевића, 19. јуна 1992. године у насељу Подвисоки у Високом. Међутим, првостепеном пресудом Семић је био ослобођен навода оптужби јер „ниједан објективни нити субјективни доказ не указују да је Един Семић извршилац дјела из оптужнице“.⁶⁹

На ову пресуду тужилаштво је уложило жалбу, али је другостепеном пресудом Врховног суда Федерације БиХ она одбијена и потврђена првостепена пресуда те је тако Един Семић правоснажно ослобођен.⁷⁰

Коначно, за силовање Марте Вановац које се десило у селу Кула Бањер, 27. јуна 1992. године, Кантонални суд у Зеници је првостепеном пресудом из 2014. године осудио Асима Кадића на казну затвора у трајању од четири године.⁷¹ Врховни суд Федерације БиХ је исте године донио другостепену пресуду у овом предмету којом је правоснажно осудио Асима Кадића на четири године затвора због силовања Марте Вановац.⁷²

⁶⁸ Другостепена пресуда Суда БиХ у предмету против Нисета Рамића, број: X-KRŽ-06/197 од 21. 11. 2007. године.

⁶⁹ Првостепена пресуда Кантоналног суда у Зеници у предмету против Едина Семића, број: 004-0-К-06-000 019 од 26. 3. 2007. године.

⁷⁰ Другостепена пресуда Врховног суда Федерације БиХ у предмету против Едина Семића, број: 070-0-Кž-07-000271 од 11. 7. 2007. године.

⁷¹ Првостепена пресуда Кантоналног суда у Зеници у предмету против Асима Кадића, број: 04 0 К 005141 13 К од 6. 2. 2014. године.

⁷² Другостепена пресуда Врховног суда Федерације БиХ у предмету против Асима Кадића, број: 04 0 К 005141 14 Кž од 20. 11. 2014. године.